

موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشگاهی و بررسی راهکارها

رسول سعادت

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان saadat.rasul@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۸/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۹/۱۵

چکیده

اساساً، رسالت آموزش و پرورش ارتقای فکری و روحی دانش‌آموزان است و چون این نهاد باید دانش‌آموزان را برای تفکر انتقادی آماده سازد، نقش کتابخانه مدرسه در این راستا، با هدف آموزش سواد اطلاعاتی مهمترین نقش است. کتابخانه‌های آموزشگاهی دیگر فقط محلی برای نگهداری کتابها نیستند و تبدیل به مراکز چندرسانه‌ای مدرسه شده‌اند که دانش‌آموزان را قادر می‌سازند با اطلاعاتی متنوع و وسیع به گونه‌ای معنی‌دار سروکار داشته باشند. این مراکز با کارمندانی آموزش دیده که آنها هم به نام متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه شناخته می‌شوند، استفاده از منابع اطلاعاتی را نه تنها در مرکز چندرسانه‌ای مدرسه حمایت می‌کنند بلکه به ادغام این منابع در کلاسهای درس و از طریق برنامه درسی نیز کمک می‌کنند. از طرفی محققان در تحقیقات خود به این نکته پی برده‌اند که با وجود منابع اطلاعاتی غنی در کتابخانه‌های آموزشگاهی، موانعی در مقابل اطلاع‌جویی دانش‌آموزان وجود دارد که بررسی این موانع و ارائه راهکارها و الگوی عملی برای رفع آنها فواید قابل توجهی دربردارد. نوشته حاضر نیز در پی بررسی این موانع و شیوه‌های رفع آنهاست. از اینرو، ابتدا جایگاه کتابخانه‌های آموزشگاهی و سپس جایگاه کتابداران این کتابخانه‌ها در عصر حاضر مورد بررسی قرار گرفته، آنگاه با نگاهی اجمالی به مفهوم نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌جویی، موانعی که در مقابل اطلاع‌جویی دانش‌آموزان توسط تحقیقات گوناگون کشف شده است، بررسی می‌گردد. در پایان نیز برخی از راهکارهای ارائه شده توسط محققان جهت رفع این موانع مطرح می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های آموزشگاهی، معلم- کتابدار، رفتار اطلاع‌جویی، موانع

اطلاع‌جویی

مقدمه

کتابخانه مدرسه جزء جدایی‌ناپذیر فرایند آموزش است. در اعصار گذشته، در کشورهای گوناگون روش فراگیر برپایه‌ی معلم-محوری بوده، در این شیوه، معلم مانند دهنده‌ی دانش و دانش‌آموز همانند گیرنده، رفتار می‌کرد. در این روش که تکیه بر نوشتار مشخص و حافظه بوده است، دیگر از پرورش و شکوفایی استعدادها، خلاقیت‌ها، و شایستگی‌ها چندان خیری نیست، و بنیاد آن بر جزوه درسی مشخص و حفظ و تکرار درس معلم است، براین قرار نباید انتظار پژوهش و تولید اطلاعات و دانش جدید را داشته باشیم.

در دهه‌های کنونی و در عصر آموزش و پرورش پیشرفته، بسیاری از کشورها، روش یادگیری را نه بر پایه‌ی معلم محوری و یا دانش‌آموزمحوری، بلکه بر پایه منابع نهاده‌اند. پیرو آن، کیفیت و گوناگونی در محتوا، انواع گوناگون منابع و ورود فناوری‌های تازه مانند رایانه و دیسکهای فشرده و نیز وب جهانگستر، خواسته‌ها، نقش‌ها، و وظایف را دگرگون کرده است. به گونه‌ای که امروزه، کتابخانه مدرسه به نام مرکز چندرسانه‌ای کتابخانه آموزشگاه^۱ شناخته می‌شود و کارمندی آموزش دیده به نام متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه آموزشگاه^۲، در رأس این مرکز قرار می‌گیرند (جوکار و رحیمیان، ۱۳۷۹). این متخصصان استفاده از منابع را نه تنها در مرکز چندرسانه‌ای مدرسه حمایت می‌کنند، بلکه به ادغام این منابع در کلاس‌های درس و از طریق برنامه درسی نیز توصیه می‌کنند؛ و به گفته فیتز سیمونز^۳، رئیس کمیسیون ملی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی^۴ ایالات متحده، کتابخانه‌های آموزشگاهی اغلب به عنوان کلاس درس دوم انجام وظیفه می‌کنند (ان‌سی‌ال‌آی‌اس، ۲۰۰۰). از اینرو، پی‌ریزی و گسترش مراکز چندرسانه‌ای آموزشگاه‌ها، در راستای دستیابی به اهداف آموزش و پرورش پیشرفته از راه فراگیری برپایه منابع بوده است (جوکار و رحیمیان، ۱۳۷۹).

از سوی دیگر تحقیقات نشان داده که حتی در مواردی که منابع بسیار متنوع با اطلاعات غنی وجود دارد، باز موانعی برسر راه اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشگاهی وجود دارد و در حالی که افراد اغلب در مورد موانع اطلاع‌جویی براساس محدودیت‌های ملموس دسترسی می‌اندیشند (برای مثال، کمبود منابع اطلاعاتی یا وسایل و امکاناتی جهت بازیابی آنها)، اطلاع‌جویی از سوی عوامل دیگر نیز تحدید می‌گردد. کتابخانه آموزشگاهی به این منظور به وجود می‌آید که محلی جهت اطلاع‌جویی و یادگیری فراهم نماید که این امر نیز به نوبه خود باعث حل مشکلات و مفهوم‌سازی برای دانش‌آموزان می‌گردد. به ویژه بر این نکته تأکید می‌شود که مأموریت برنامه‌های کتابخانه مدرسه در عصر جدید، مویب و مبین این نکته است که دانش‌آموزان و کارمندان، استفاده کنندگان مفید و مؤثر اطلاعات و ایده‌ها

^۱ School library media center   ^۲ School library media specialist

^۳Fitzsimmons

^۴ NCLIS: National Commission on Library and Information Science

هستند. به هر حال عوامل و نیروهای محدودکننده در مقابل این مأموریت و این دیدگاه که کتابخانه محل ایده‌آلی برای دسترسی به اطلاعات و استفاده از آن است، موانعی به وجود آورده و آن را از جهات مختلف مخدوش می‌سازد (مایرز، ناان، ماتیو^۱، ۲۰۰۷). بنابراین جهت نائل شدن هرچه سریعتر و بهتر به مأموریت کتابخانه‌های آموزشی، شناسایی این موانع و بررسی راهکارهای آنها فواید قابل توجهی دربردارد.

قبل از اینکه به بحث مذکور پرداخته شود، بهتر است ارتباط کتابخانه‌های عمومی، که از جمله مؤسساتی هستند که به نوجوانان و دانش‌آموزان هم ارائه خدمت می‌نمایند، با کتابخانه‌های آموزشی نگاه تبيين گردد. سوال اساسی این است که کتابخانه‌های عمومی در جهت خدمت‌رسانی به قشر نوجوانان و دانش‌آموزان چه برنامه‌ها و اهدافی را دنبال می‌نمایند؟ و آیا کتابخانه‌های عمومی و آموزشی از این نظر در یک جهت حرکت می‌کنند؟

آیا مأموریت کتابخانه‌های آموزشی و کتابخانه‌های عمومی سردرگمی وجود دارد؟ آیا این سردرگمی گاهی اوقات به این فرض منجر می‌شود که هر دو نوع کتابخانه خدمات یکسانی را انجام می‌دهند و بنابراین، می‌توان این دو نوع کتابخانه را به آسانی ترکیب یا جایگزین یکدیگر کرد؟

باید توجه داشت که اگر چه برخی خدمات فراهم شده توسط کتابخانه‌های آموزشی و عمومی همپوشانی دارند، در عین حال، مأموریت‌ها، اهداف، مجموعه‌ها، و فعالیت‌های این دو نوع کتابخانه کاملاً متفاوتند؛ مأموریت برنامه چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه این است که دانش‌آموزان و کارمندان استفاده‌کنندگان مؤثر و مفید اطلاعات و ایده‌ها باشند. این مأموریت با فراهم‌نمودن دسترسی فکری و فیزیکی به منابع در شکل‌های مختلف، آموزش‌هایی که منجر به شکوفایی استعدادها و شایستگی‌ها و تحریک علائق در خواندن، مرور کردن، و استفاده از اطلاعات و ایده‌ها می‌گردد، و با کار کردن با دیگر معلمان جهت طراحی راهکارهای یادگیری جهت برآوردن نیازهای فردی دانش‌آموزان، به انجام می‌رسد. در بسیاری از کتابخانه‌های آموزشی دنیا، متخصصان چندرسانه‌ای مدرسه ارائه خدمت می‌نمایند و این خدمات مواردی همچون آموزش مهارت‌های اطلاعاتی/ پژوهشی و استفاده از فناوری، آموزش مفاهیمی که یادگیری در حوزه‌های موضوعی مختلف را پشتیبانی می‌کند، گزینش، سازماندهی، و توصیه منابعی که نیازهای دانش‌آموزان را برآورده سازد، و برنامه‌ریزی درسی و حمایت آموزشی از معلمان کلاس درس می‌باشند.

مأموریت کتابخانه‌های عمومی شامل برآوردن نیازهای یادگیری، تفریحی و سرگرمی و نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان می‌باشد. این نوع کتابخانه‌ها، محیط یادگیری آزادی را برای جامعه

¹ Meyers, Nathan, & Matthew

استفاده‌کننده مهیا می‌سازند. افرادی که در این کتابخانه‌ها انجام وظیفه می‌نمایند، کتابدارانی با سابقه هستند که در حوزه کتابداری و مدیریت اطلاعات آموزش دیده‌اند. خدمات پایه و اساسی که در کتابخانه‌های عمومی ارائه می‌گردد، عبارت است از امانت طیف وسیعی از منابع، فراهم آوردن دسترسی به منابع دیجیتال و اینترنت، ارائه خدمات مرجع، و حمایت از پژوهش.

اکنون، قبل از پرداختن به موانع اطلاع‌جویی و ارائه راهکارها، جهت فهم روشن‌تر موضوع، ابتدا موقعیت و جایگاه کتابخانه‌های آموزشی و نیز جایگاه کتابداران این کتابخانه‌ها در عصر حاضر و سپس مفهوم نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌جویی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جایگاه کتابخانه‌های آموزشی در عصر حاضر

به گفته آیزنبرگ^۱ (۲۰۰۲)، مدارس بدون کتابخانه یا کتابدار، مانند انسان بدون دست، مانند انسان بدون مغز، و چنین مسأله‌ای شبیه قطع اعصاب مغز می‌باشد.

برخلاف کتابخانه‌های دیگر، کتابخانه‌های آموزشی پدیده قرن بیستم هستند. و بدون فناوری‌های امروزی، این کتابخانه‌ها یا دیگر وجود نخواهند داشت، یا اینکه چیزی بیشتر از مجموعه منابع کلاس درس نخواهند بود. علی‌رغم تغییراتی که در نقش متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه به خاطر تغییرات سریع در فناوری رخ داده است، مأموریت اصلی و اساسی این موسسه بدون تغییر مانده است. این مأموریت در نشریه "اقتدار اطلاعات: رهنمودهایی برای برنامه‌های چندرسانه‌ای کتابخانه‌های آموزشی"^۲ که از سوی انجمن کتابداران آموزشی آمریکا^۳ و انجمن ارتباطات و تکنولوژی آموزشی^۴ در سال ۱۹۸۸ منتشر گردید، دقیقاً در نشریه "اقتدار اطلاعات: مشارکت برای یادگیری"^۵ که از سوی همین دو موسسه در سال ۱۹۹۸ منتشر شد، تکرار شده است که تفاوتی با یکدیگر ندارند. نشریه "اقتدار اطلاعات" مأموریت کتابخانه‌های آموزشی را تضمین توسط استفاده موثر و مفید دانش‌آموزان و کارمندان اطلاعات تعریف می‌کند. چون آموزش و پرورش باید دانش‌آموزان را برای تفکر انتقادی آماده سازد، نقش کتابخانه مدرسه در این راستا با هدف آموزش سواد اطلاعاتی، مهمترین نقش است (شیرلی^۶، ۲۰۰۰).

امروزه نقش کتابخانه‌های آموزشی، گسترش مفهوم آموزش و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای مطالعه و تحقیق است و از آنجا که ذهن برای فعال دانش‌آموزان سوالاتی مطرح شود که کتابهای

¹ Eisenberg ² Information Power: Guidelines for School Library Media Programs

³ American Association of School Librarian (AASL)

⁴ Association for Educational Communications and Technology (AECT)

⁵ Information Power: Building Partnerships for Learning

⁶ Shirley

درسی قادر به پاسخگویی به آنها نیست، بنابراین، نیاز به کتابخانه‌های آموزشی غنی یک ضرورت اساسی است. کتابخانه‌های مدارس به عنوان مهمترین مراکز تقویت آموزش و ایجاد عادت مطالعه در نسل جوان، نقشی اساسی در گسترش فرهنگ کتابخوانی در سطح جامعه دارد. به عبارت دیگر، کتابخانه مدرسه مکانی است که در آنجا دانش‌آموزان که آینده‌سازان هر کشوری هستند، کمبودهای درسی خود را جبران کرده و کتابها و منابع مناسب خواندن را می‌شناسند و از آن بهره می‌برند. محیطی که به پرسش‌های علمی دانش‌آموزان پاسخ داده و به آنها می‌آموزد که چگونه از میان توده‌های عظیم اطلاعاتی که هرروز در حال افزایش است و از میان انبوه نوشته‌ها و منابع اطلاعاتی، اطلاعات مدنظر خود را به بهترین شکل ممکن و به سرعت پیدا کرده و به درستی مطالعه نمایند.

درحقیقت کتابخانه آموزشی مرکزهدایت اندیشه، استعداد، و افزایش توانایی‌های دانش‌آموزان است و با امکاناتی که در اختیار دارد، برای ارتقای سطح علمی، فرهنگی، تربیتی، شخصیتی، و اجتماعی دانش‌آموزان تلاش می‌کند. بنابراین، از مهمترین وظایف آموزش و پرورش، آماده ساختن دانش‌آموزان برای خودآموزی و حرکت به سوی نوعی یادگیری خودانگیز و نهایتاً خودسازی است. کتابخانه‌های آموزشی در نظام مبتنی بر خودآموزی دانش‌آموز، در نیمی از فعالیت‌های آموزشی سهمیم هستند (احمدی فصیح، ۱۳۸۵).

در حال حاضر، تحقیقات انجام شده تأیید کننده این نکته است که کتابخانه‌های آموزشی جهت پیشرفت دانش‌آموزان حیاتی هستند. دانش‌آموزان در مدارس با کتابخانه‌های خوب در مقایسه با هم‌نوعانشان در مدارس بدون کتابخانه، بهتر می‌آموزند، نمره‌های بهتری می‌گیرند، و در آزمون‌های استاندارد، امتیاز بیشتری می‌آورند (ان‌سی‌ال‌آی‌اس، ۲۰۰۰)؛ دلیل این امر در این نکته نهفته است که در کتابخانه‌های آموزشی خوب، به سه مهارت زیر توجه نماید:

۱. مهارت‌ها و توانایی‌های متنی: یعنی بهبود انواع مهارت‌های خواندن و نوشتن و نیز تفکر انتقادی که در نتیجه آن کودک خواهد توانست با خواندنی‌ها و متون ارتباط برقرار کند؛
۲. مهارت در کاوش و پژوهش: یعنی توان اجرای تحقیق در کتابخانه و جستجوی انواع منابع اطلاعاتی؛

۳. مهارت‌های اطلاعاتی: یعنی توانایی در به کار بردن، پردازش، و ارائه اطلاعات.

البته در تحقیقات صورت گرفته این نکته روشن شده است که فارغ التحصیلان کشور از این دیدگاه کاستیهای فراوان دارند. این بی‌سوادی اطلاعاتی، نشان‌دهنده آن است که در سطوح پایین‌تر تحصیلی، برنامه‌ریزی وجود ندارد و این خود یکی از موانع مهم در مقابل اطلاع‌جویی در این نوع کتابخانه‌هاست و باعث تلف شدن انرژی، عمر و تلاش مغزهای متفکر می‌گردد که در صورت برطرف شدن آن، درمدت کوتاهی می‌توان شاهد بالندگی و زاینده‌گی آنها بود (احمدی فصیح، ۱۳۸۵). بنابراین، بهتر است که

مدارس در مورد ایجاد کتابخانه‌هایی توانمند و غنی در درون خود به عنوان محلی برای یادگیری دانش‌آموزان و شکوفایی افکار و استعداد‌های آنها جدیت نشان دهند، زیرا که:

۱. کتابخانه‌های آموزشگاهی جهت پیشرفت دانش‌آموز حیات‌ی هستند. دانش‌آموزان همیشه غیر از درس‌هایی که مطالعه می‌کنند نیاز به منابع اطلاعاتی دیگری دارند که به پرسش‌های آنها پاسخگو باشد و به این ترتیب نیازهای فکری آنها را رفع نموده و به تدریج باعث شکوفایی و پیشرفت آنها خواهد شد (ان‌سی‌ال‌آی‌اس، ۲۰۰۰).
۲. کتابخانه‌های آموزشگاهی نقش مهمی در آموزش و تعلیم دارند. کتابداران در کتابخانه‌های آموزشگاهی امروز، دستیاران یا مشاوران آموزشی مهمی هستند که در حمایت و توسعه برنامه درسی موجود، نقش فعالی ایفا می‌کنند. این افراد با معلمان جهت تغییر آنچه در کلاس درس ممکن است اجرا شود، تلاش کرده و از فرصت‌های یادگیری مهیج با کتابها، منابع کامپیوتری، و غیره حمایت می‌کنند (مک کراکن^۱، ۲۰۰۱).
۳. کتابخانه‌های آموزشگاهی مشوق و القاکننده سواد در بین دانش‌آموزان هستند. زمانی که یادگیرندگان در تمامی سنین، فرصت خواندن داستانها و کشف اطلاعاتی که در قالب مواد درسی به آنها یاد داده می‌شود، داشته باشند، اشکال مختلفی از سواد و توانایی‌های مربوط به انجام محاسبات ریاضی در آنها پدید می‌آید (کری^۲، ۱۹۹۸).
۴. کتابخانه‌های آموزشگاهی راه را برای استفاده از فناوری در مدارس هموار می‌نمایند. این کتابخانه‌ها دیگر فقط ویژه کتابها نیستند، آنها به مراکز چندرسانه‌ای مدرسه با منابع کامپیوتری تبدیل شده‌اند که دانش‌آموزان را قادر می‌سازد با اطلاعات متنوع و وسیعی سروکار داشته باشند. این مراکز با کارمندانی آموزش دیده، استفاده از منابع الکترونیکی را نه تنها در مرکز چندرسانه‌ای مدرسه حمایت می‌کنند بلکه به استفاده موثر این منابع در کلاس درس و از طریق برنامه درسی نیز کمک می‌کنند (ان‌سی‌ال‌آی‌اس، ۲۰۰۰).

جایگاه کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی در عصر حاضر

معلمان کتابدار در مقطعی از تعلیم و تربیت و علوم اطلاع‌رسانی فعالیت می‌کنند که تلاش آنها در جهت برقراری تعادل در مهارت‌ها، نقش‌ها، و مسئولیت‌های آموزش و کتابداری است (لانس دیل^۳، ۲۰۰۳). این کتابداران که در اصل معلم-کتابدار هستند باید دارای صلاحیت‌هایی دوگانه باشند، به این معنی که آنها از یک سو باید دارای صلاحیت‌ها، مهارت‌ها، و تجارب در زمینه آموزش و تعلیم بوده و از سوی دیگر دارای صلاحیت‌ها، مهارت‌ها، و تجارب در زمینه مدیریت مجموعه منابع چندرسانه‌ای جهت

^۱ Mc Cracken

^۲ Carey

^۳ Lonsdale

موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشی ...

برآوردن نیازهای اطلاعاتی جامعه یادگیرندگان خاص خود باشند. این ترکیب منحصر به فرد می‌تواند سرمایه‌ای عظیم و ارزشمند برای هر مدرسه‌ای باشد، اما چنین سرمایه‌ای اغلب از سوی مدیران مدرسه که در نگاه اول کتابخانه را به عنوان هزینه‌ای برای آموزشگاه نگاه می‌کنند، نادیده گرفته می‌شود (لنس^۱، ۲۰۰۲).

علاوه بر این تنش، بافتی که معلمان کتابدار در آن کار می‌کنند به دلیل فلسفه و رویه‌های جدید آموزشی و نیز انفجار آن اطلاعات قابل دسترس از طریق وب در حال تغییر است (لنس دیل، ۲۰۰۳). معلمان کتابدار در محیطی کار می‌کنند که ضرورتاً تحت تأثیر تغییرات سازمانی و آموزشی قرار خواهد گرفت (هرتزل^۲، ۲۰۰۱). امروزه به دلیل گستردگی و تنوع منابع و ورود فناوری‌های جدید مانند رایانه و دیسک فشرده و سایر رسانه‌های اطلاعاتی، کسی که به عنوان کتابدار کتابخانه آموزشی نگاه می‌شود، در واقع نقش متخصص چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه را عهده‌دار شده است. تحقیقات فراوان نشان می‌دهند که فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، آموزش سواد اطلاعاتی، و نظام‌های آموزشی چالش‌های جدیدی را پیش روی این متخصصان چندرسانه‌ای قرار داده است (مور^۳، ۲۰۰۵). در واقع پیشرفت‌های سریع در فناوری، سرگردانی در مورد نقش متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه را افزایش داده است. وندرگریفت^۴ (۱۹۹۸) بیان می‌کند که "کار کردن با افراد جوان در مراکز چندرسانه‌ای مدارس در زمان تغییرات چشمگیر اجتماعی، آموزشی، و فناوری مانند تلاش برای حفظ تعادل در حال راه رفتن بر روی طناب در مرکز یک تندباد می‌باشد". یتس^۵ (۱۹۹۷) بیان می‌کند که چنانچه متخصصان چندرسانه‌ای در کتابخانه مدرسه نقش رهبری در زمینه استفاده از فناوری را برای خود تعریف نکنند، ممکن است از مدارس حذف گردند. بنابراین متخصصان چندرسانه‌ای مدرسه باید سعی کنند در مقابل چالش‌های فراروی خود به نحو موثری پاسخگو باشند. برخی از این چالش‌ها عبارت است از:

۱. پدید آوردن دسترسی فکری و فیزیکی به اطلاعات و ایده‌ها برای گروهی گوناگون که نیازهایشان به سرعت رو به دگرگونی است؛
۲. تضمین بی طرفی و آزادی در دسترسی به اطلاعات و ایده‌ها بدون موانع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی، و محدودیت‌های فناوری؛
۳. بالابردن میزان سواد و لذت بردن جوانان از خواندن، دیدن، و شنیدن در همه سنین و مراحل پیشرفت؛
۴. رهبری و تخصص در بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و آموزشی؛ و

¹ Lance

⁴ Vandergrift

² Hartzell

⁵ Yates

³ Moore

۵. شرکت در شبکه‌هایی که دسترسی به منابع بیرون از مدرسه را شتاب می‌بخشد (جوکار و رحیمیان، ۱۳۷۹).

از سوی دیگر "نشریه اقتدار اطلاعات: رهنمودهایی برای برنامه‌های چندرسانه‌ای کتابخانه‌های آموزشگاهی" (۱۹۸۸)، و نیز نشریه "اقتدار اطلاعات: مشارکت برای یادگیری" (۱۹۹۸)، نقش‌های متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه را به صورت معلم، متخصص اطلاع‌رسانی، مشاور آموزشی، دستیار(شریک) آموزشی، و مدیر برنامه تعریف کردند؛ حال، چنانچه متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه‌های آموزشگاهی اهمیت اجرای این نقش‌ها را درک کرده و در عمل موفق به اجرای چنین استانداردهایی شوند، این حرفه از جایگاه بالایی در پیشرفت دانش‌آموزان و نیز پی بردن معلمان و مدیران به اهمیت نقش این متخصصان خواهد داشت (مک‌کراکن، ۲۰۰۱). بنابراین، متخصصان چندرسانه‌ای موفق، سه حوزه حیاتی خدمات را در برنامه‌های چندرسانه‌ای کتابخانه آموزشگاه مدنظر قرار می‌دهند. این سه حوزه عبارت است از:

۱. دسترسی به اطلاعات و تحویل آن که، نخستین حوزه خدماتی متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه آموزشگاه است. به لحاظ تاریخی، کتابخانه‌های آموزشگاهی منابعی را برای مدرسه گردآوری کرده‌اند، اما هنگامی که رویکردهای یادگیری مبتنی بر منابع و یادگیری سازنده در نزد همگان پذیرفته شد، نیاز برای دسترسی فکری و فیزیکی به اطلاعات جنبه حیاتی پیدا کرد. متخصصان چندرسانه‌ای مدرسه که اساس دانش و تجربه وسیعی در ارزیابی اطلاعات دارد، دارای تخصص در زمینه فناوری جهت سازماندهی و بازیابی اطلاعات است، و به آزادی فکری متعهد می‌باشد، قادر به ایجاد یک محیط یادگیری غنی از اطلاعات در مدرسه است.
۲. آموزش و یادگیری، دومین جنبه از جنبه‌های خدمات کتابداری در مدرسه می‌باشد. برنامه متخصصان چندرسانه‌ای در کتابخانه آموزشگاه، ابتدا بر نقش مشاوره و راهنمایی در مکان‌یابی تأکید داشت، اما در حال حاضر، نیاز به نقش دستیار(شریک) احساس می‌شود که در این نقش متخصصان چندرسانه‌ای و معلم کلاس درس با یکدیگر در طول فرایند آموزشی همکاری می‌کنند. متخصصان چندرسانه‌ای مدرسه چشم‌انداز منحصر به فردی جهت همکاری آموزشی فراهم می‌کند، زیرا چنین برنامه‌ای همه دانش‌آموزان و همه حوزه‌های مربوط به برنامه درسی را غنی و توانمند می‌سازد. تحقیقات انجام شده گویای این نکته است که پیشرفت دانش‌آموزان با برنامه‌ریزی و آموزش مبتنی بر همکاری افزایش می‌یابد. بنابراین، متخصصان چندرسانه‌ای باید به

اتخاذ نقش رهبری در برنامه درسی و توسعه آموزشی تمایل نشان دهد (ای‌ال‌ای/ ای‌اس‌ال^۱، ۲۰۰۳).

۳. مدیریت برنامه، سومین حوزه از این مقوله را تشکیل می‌دهد، و آن عبارت است از توانایی برای مدیریت برنامه‌های مرکز منابع، خدمات، و کارمندان، برای اینکه این خدمات در جهت نائل شدن به اهداف آموزشی مدرسه کمک کند، متخصص چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه باید درک درستی از مدیریت و تغییر داشته باشد، او باید قادر به برقراری ارتباط بوده و جهت‌ریسک‌پذیری آماده باشد. علاوه بر این، کتابدار باستی از دانش آموز حمایت و پشتیبانی کرده و محیطی جهت پیشرفت او فراهم آورد. برنامه‌های مفید چندرسانه‌ای کتابخانه آموزشی به پیشرفت آموزشی، بهبود خواندن، و یک فرهنگ مدرسه‌ای پیشرفته کمک می‌کند. این برنامه‌ها در جهت توسعه و رشد عادت یادگیری مادام‌العمر با فراهم سازی دسترسی به منابع در داخل و بیرون مدرسه کمک می‌کنند (هریس^۲، ۲۰۰۸).

به طور کلی، زمانی که کارمندان کتابخانه‌های آموزشی به صورت حرفه‌ای آموزش دیده و جهت همکاری با معلمان و درگیر کردن دانش‌آموزان با اطلاعاتی که در دنیای واقعی اهمیت زیادی دارند، آماده شوند، کتابخانه‌های آموزشی به محیط‌های یادگیری قرن ۲۱ تبدیل می‌شوند که فرصت‌های برابری برای پیشرفت همه دانش‌آموزان بدون در نظر گرفتن سطوح اجتماعی-اقتصادی یا سطوح آموزشی جامعه فراهم می‌آورند. آنها دانش‌آموزان را به برای عشق ورزیدن به خواندن و مطالعه، علاقه به جستجو و تفحص برای دانش، و اشتیاق جهت یادگیری مادام‌العمر سوق می‌دهند (فعالیت کتابخانه‌های آموزشی^۳، ۲۰۰۸).

نیاز اطلاعاتی^۴ و رفتار اطلاع‌جویی^۵ نیاز اطلاعاتی

مفهوم نیاز اطلاعاتی توسط دانشمند آمریکایی در علوم اطلاع‌رسانی، روبرت تیلور^۶، در سال ۱۹۶۲ پدید آمد. نیاز اطلاعاتی موقعیتی است که در آن ارتباط جدایی‌ناپذیری بین اطلاعات و نیاز وجود دارد، و اصولاً اطلاعات به خاطر نیاز و علاقه است که به وجود می‌آید و تولید می‌شود.

اما به منظور به حداکثر رساندن تأثیر خدمات کتابخانه و حداکثر استفاده از منابع آن، کتابداران باید استفاده‌کنندگان از کتابخانه و اطلاعات را به درستی بشناسند تا اینکه بتوانند خدمات اطلاعاتی متناسب با نیاز اطلاعاتی پدید آمده در استفاده‌کنندگان را به آنها ارائه دهند. در اینجا، ویژگی‌های کاربر عنصر

¹ ALA/AASL

² Harris

³ School libraries work

⁴ Information need

⁵ Information seeking behavior

⁶ Robert Taylore

مهمی برای نظامهای ارتباطی است که می‌خواهد در خدمت مراجعان خود باشند. ویژگیهای کاربران بسیار متنوع و زیاد هستند و به طرق گوناگون و در گروه‌های مختلف دسته‌بندی می‌شوند. در میان پیشگامان علوم اطلاع‌رسانی، روزنبلوم^۱ و وولک^۲، این نکته را گوشزد کردند که ویژگیهای استفاده‌کنندگان، مانند تجربه، ارشدیت، سطح آموزش، و فعالیت و جهت‌گیری حرفه‌ای به طور بالقوه‌ای با نیاز اطلاعاتی مرتبط است. لاین^۳ ادعا می‌کند که مشخصه‌های فردی که با استفاده از اطلاعات و نیازهای اطلاعاتی مرتبط است، شامل مواردی مانند سن، تجربه در فعالیت‌های تحقیقاتی یا شغلی، سابقه، ارشدیت و غیره می‌شود. جنبه‌های روانشناختی ویژگیهای فردی عبارت است از: سماجت، دقت، نظم، انگیزه، استقلال، نحوه زندگی، و درک کاربر از کیفیت اطلاعات (سینق و ساتیجا، ۲۰۰۶).

رفتار اطلاع‌جویی

رفتار اطلاع‌جویی عبارت از جستجوی هدفمند اطلاعات به منظور ارضای هدفی خاص است. در جریان جستجو فرد ممکن است با نظامهای اطلاع‌رسانی دستی (مانند روزنامه یا کتابخانه) یا نظامهای مبتنی بر رایانه (وب جهانگستر) در تعامل باشد (در: نوکاریزی و داورپناه، ۱۳۸۵: ۱۲۲). این رفتار از شناخت برخی نیازها ناشی می‌شود که توسط استفاده‌کننده درک می‌گردد؛ و استفاده‌کننده را به یک نظام رسمی مانند کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی، یا یک شخص نیازمند می‌سازد، تا اینکه نیاز اطلاعاتی به وجود آمده رفع گردد. رفتار اطلاع‌جویی اساساً به مکان‌یابی اجزای دانش پراکنده و جدا از هم مربوط می‌شود؛ و این امر به استفاده تعاملی از سه منبع اساسی یعنی: افراد، اطلاعات، و نظام ارتباط می‌یابد. علاوه بر این، استفاده‌کننده جهت رفع نیاز اطلاعاتی، فعالانه فرایند اطلاع‌جویی را تجربه می‌کند و تلاش استفاده‌کننده در کسب اطلاعات موردنیاز، از شناخت برخی نیازهای درک شده توسط او ناشی می‌شود (سینق و ساتیجا، ۲۰۰۶).

هریس و دیودنی^۴ در رابطه با رفتار اطلاع‌جویی ۶ اصل را در نظر گرفتند:

۱. نیاز اطلاعاتی بستگی به موقعیت و شرایط جوینده دارد.
۲. تصمیم برای درخواست کمک یا عدم درخواست کمک توسط عوامل زیادی تحت تأثیر قرار می‌گیرد.
۳. افراد تمایل به جستجوی اطلاعاتی دارند که دسترس‌پذیر است.
۴. افراد تمایل دارند ابتدا به ویژه از مردمی که دوست آنها هستند، درخواست کمک و کسب آگاهی نمایند.

¹ Rosenbloom

² Wolek

³ Line

⁴ harris & dewdney

۵. جویندگان اطلاعات انتظار دارند که مورد حمایت عاطفی قرار گیرند.
۶. افراد الگوهایی را در اطلاع‌جویی دنبال می‌کنند که به آنها عادت دارند (هریس و دیودنی، ۱۹۹۴).

اما اطلاع‌جویی نوجوانان یک فرایند چندبعدی است که پیچیدگی آن اغلب نادیده گرفته می‌شود. راهنمایی و آموزش برای اطلاع‌جویی در این مرحله جهت ایجاد عادات و مهارت‌هایی که در سراسر زندگی مورد استفاده واقع می‌شوند، اساسی و ضروری می‌باشد. کسب فهمی دقیق از اینکه چطور معلمان کتابدار نقششان را در کتابخانه آموزشی درک و اجرا می‌کنند، توانایی آنها را جهت آموزش و تعلیم مهارت‌های اطلاع‌جویی به دانش‌آموزان تقویت خواهد کرد. شناسایی محدودیت‌های منحصر به فردی که در بافت مدرسه وجود دارد، جهت توانمندسازی معلمان کتابدار برای تقویت نقش آنها به عنوان واسطه و راهنما حیاتی است. بنابراین، نقشی که معلمان کتابدار در این زمینه ایفا می‌کنند، می‌تواند موانع اطلاع‌جویی را به حداقل برساند یا اینکه برعکس این موانع را تقویت کند (تد و کولثا،^۱ ۲۰۰۵).

موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشی

تحقیقات در سطح بین‌المللی نشان می‌دهند که امروزه حتی در مدارسی که کتابخانه‌های نسبتاً مجهزی دارند، موانعی در مقابل اطلاع‌جویی استفاده‌کنندگان وجود دارد؛ و اگرچه گاهی مسائلی مانند کمبود منابع نیز در این میان به چشم می‌خورد، اما عوامل ایجادکننده موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشی بسی فراتر از کمبود منابع اطلاعاتی است. چنین عواملی ممکن است شامل شیوه اقتدارگرایانه‌ای باشد که روابط مبتنی بر اقتدار را بین مدیران، معلمان کلاس درس، و معلمان کتابدار به وجود می‌آورد و یا شامل انتظاراتی باشد که خودمختاری دانش‌آموزان را در مدرسه محدود می‌کند. در این میان معلمان کتابدار به چالش طلبیده می‌شوند تا نقش‌های خود را به عنوان واسطه‌ها و آموزش‌دهندگان جامعه دانش‌آموزی تعریف کنند (مایرز و دیگران، ۲۰۰۷). آن دسته از موانع اطلاع‌جویی که در تحقیقات بر روی مدارس و کتابخانه‌های آنها آشکار شده به قرار زیر است:

۱. مدیران و معلمان اغلب دارای برداشتی غلط و محدود از نقش و عملکرد معلمان کتابدار هستند. این برداشت‌های نادرست می‌تواند باعث به حاشیه راندن برنامه خدمات کتابخانه از سوی مدیران و مسئولان مدرسه شود و در نهایت موانع اطلاع‌جویی دانش‌آموزان را فراهم آورد. هارتزل^۲ (۲۰۰۷) در پژوهشی به این نکته دست یافت که عامل اصلی بازدارنده در مقابل نقش معلمان کتابدار جهت انجام نقش‌های خود، برداشت غیردقیق مدیران و معلمان نسبت به اهمیت کار کتابداران در مدرسه است.

¹ Todd & Kuhlthau

² Hartzell

همچنین نیلور^۱ و جنکینز^۲ (۱۹۹۸) که در مورد فرایند ارزیابی کتابداران مدرسه از سوی مدیران در کارولینای شمالی پژوهشی به عمل آوردند، به این نتیجه رسیدند که مدیران مدرسه فهم روشنی از نقش کتابداران مدرسه نداشتند. این مسأله در تحقیقات دیگر نیز آشکار گردیده است. از جمله در پژوهش اروین^۳ (نقل از مک کراکن، ۲۰۰۱) و نیز در پژوهش دورل^۴ و لاوسون^۵ (۱۹۹۵) در مدارس متوسطه میسوری^۶، که نشان داد مدیران دارای دیدگاه سنتی تری نسبت به نقش کتابداران مدرسه هستند و بیشترین اهمیت را به گزینش و گردآوری منابع می‌دهند، و برای آنها به نقش تعلیم و آموزش و مشاوره کتابداران چندان اهمیتی ندارد.

۲. عدم خودمختاری دانش آموزان.

در تحقیقی که بر روی دبیرستانهای ایالات متحده توسط نائان، مایرز، و ساکستون (۲۰۰۷) انجام گرفت، مشخص شد که محدود کردن خودمختاری دانش آموزان و دسترسی آنها به کتابخانه و منابع آن از ارزش و اهمیت معلم- کتابدار به عنوان سازمان‌دهنده اطلاعات و متخصص مکان‌یابی منابع می‌کاهد؛ و از آنجایی که دانش آموزان کمتر به معلم- کتابدار رجوع می‌کنند، به مهارتهای اطلاع‌جویی توجهی نکرده و به آن اهمیت نمی‌دهند.

۳. کم اهمیتی مشارکت بین فردی در دانش آموزان.

در تحقیق مذکور همچنین این نکته آشکار گردید که ناکامی معلم- کتابدار برای ارج نهادن بر ترجیح دانش آموزان جهت مشارکت بین فردی و شناسایی وضعیت متغیر دانش آموزان در طول فرایند اطلاع‌جویی، منجر به عدم پذیرش توصیه و آموزش معلم- کتابدار از سوی دانش آموزان می‌شود.

۴. کمبود حمایت مؤثر و ناکامی در اعتباربخشی و ارزش‌دهی به تجارب قبلی دانش آموزان هنگام تلاش برای تغییر عادات اطلاع‌جویی آنان.

زمانی که معلم- کتابدار دانش یا تجربه قبلی دانش آموز را در زمینه اطلاع‌جویی بدون علت یا توضیح نادیده گرفته و بی‌اهمیت جلوه می‌دهد، باعث ایجاد نوعی عدم اعتماد به نفس در دانش آموز گشته و یأس و سرخوردگی او را جهت اطلاع‌جویی مستقل در مراحل بعد در پی دارد (مایرز و دیگران، ۲۰۰۷).

۵. فناوری و مسائل مربوط به آن.

همانطور که قبلاً بیان شد، تحقیقات انجام شده حکایت از این نکته دارد که فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، آموزش سواد اطلاعاتی، و نظام‌های آموزشی چالش‌های جدیدی را پیش روی معلمان کتابدار در سراسر جهان قرار داده است (مور ۲۰۰۵). مک کراکن^۷ (۲۰۰۱) با انجام تحقیقی بر روی

^۱ naylore
^۶ Missouri

^۲ Jenkinz
^۷ Mc Cracken

^۳ Ervin

^۴ Dorrell

^۵ Lawson

انواع مدارس متوجه شد که با اینکه ۹۰ درصد از مراکز چندرسانه‌ای در مدارس مجهز به اینترنت بودند، معلمان کتابدار از کمبود منابع فناوری جهت رفع نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان و نیز کمبود دانش استفاده از فناوری و کمبود حمایت فنی به عنوان یکی از مهمترین موانع اطلاع‌جویی یاد می‌کنند. به ویژه اینکه با کمبود فناوری‌های مربوطه، آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی از کارایی چندانی برخوردار نیست. از سوی دیگر، همانطور که قبلاً بیان شد پیشرفت‌های سریع در فناوری، سرگردانی در مورد نقش متخصصان چندرسانه‌ای در کتابخانه‌های مدارس را افزایش داده است و کسانی مانند تیس (۱۹۹۷) بیان کرده‌اند که چنانچه کتابداران آموزشی نقش خود را در ارتباط با فناوری‌های اطلاعاتی تشخیص ندهند، ممکن است از مدارس حذف شوند.

۶. جدایی معلمان کتابدار به لحاظ فیزیکی از همکارانی که با آنها دارای اشتراکات شغلی می‌باشند. مایرز^۱ با انجام پژوهشی (۲۰۰۷) به این نکته پی برد که جدایی کتابدار از همکارانی که با آنها دارای اشتراکات شغلی می‌باشند، توانایی این کتابداران را جهت تشخیص نگرانیها و تنش‌ها، پاسخ به اولویت‌ها و مدل‌های جدید کنترل و هدایت، و طراحی مدل‌های جدید جهت تسهیل اطلاع‌جویی استفاده‌کنندگان، محدود می‌کند.

۷. استفاده از طرح‌های ثابت برای کتابخانه آموزشی. پوتنام^۲ (۱۹۹۶) و جانز^۳ (نقل از مک‌کراکن) هر یک در تحقیقات جداگانه‌ای که انجام دادند، نوع طرح استفاده شده در کتابخانه‌های آموزشی را عامل بسیار مهمی در موفقیت یا عدم موفقیت استفاده‌کنندگان در دستیابی به اطلاعات قلمداد کردند. آنها در این تحقیقات به این نکته اعتراف کردند که استفاده از یک طرح ثابت به جای طرحی انعطاف‌پذیر برای کتابخانه آموزشی مانع اجرای کامل نقش‌های کتابداران شده و آزادی عمل آنها و دانش‌آموزان را محدود می‌سازد.

۸. عدم آگاهی معلمان کتابدار از نقش کتابخانه و نقش خود در مدرسه. مایرز (۲۰۰۷) با پژوهش بر روی کتابخانه‌های آموزشی ایالات متحده، اذعان داشت که معلمان کتابدار اغلب در شفاف‌سازی این که چگونه کتابخانه می‌تواند در یادگیری دانش‌آموزان سهمیم باشد، با مشکل مواجه بودند؛ کتابداران به صورت راهبردی نمی‌اندیشیدند و عمل نمی‌کردند و هیچ کدام از آنها اهداف بلندمدت یا کوتاه مدتی جهت برنامه‌ها و تسهیلات خود نداشتند.

۹. محدودیت‌های مختلف اجتماعی- فرهنگی. استریت فیلد^۴ و مارکلس^۵ (۱۹۹۵) محدودیت‌های مختلف اجتماعی- فرهنگی را (مانند انتظارات معلم کلاس درس و انتظارات دانش‌آموزان) شناسایی کردند که این محدودیت‌ها کار معلمان کتابدار را

¹ Meyers

² Putnam

³ Jones

⁴ Streatfield

⁵ Markless

تحت تأثیر قراردادده و در برنامه‌ریزی مؤثر آنها برای اداره کتابخانه و تسهیل اطلاع‌جویی دانش‌آموزان، دخالت می‌کنند.

۱۰. عدم همکاری معلمان کلاس درس با معلمان کتابدار.

زمانی که بین معلمان کلاس درس و معلمان کتابدار همفکری و همکاری در زمینه منابع تکمیل‌کننده دروس و اطلاعات مورد نیاز دانش‌آموزان وجود نداشته باشد، مانع از این می‌شود که معلم کتابدار به نیازهای واقعی دانش‌آموزان در زمینه منابع اطلاعاتی پی‌برد (کولتاو، ۲۰۰۴).

اکنون که به بعضی از موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشی اشاره شد، راهکارهایی که می‌تواند جهت رفع این موانع مفید باشد ارائه می‌گردد.

ارائه برخی راهکارها جهت رفع موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشی

با توجه به آنچه که تاکنون مورد بحث قرار گرفت می‌توان دریافت که گام اول در راه سروسامان گرفتن کتابخانه‌های آموزشی و برای اینکه این کتابخانه‌ها محلی جهت یادگیری، پرورش تفکر انتقادی، و نیز کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی قرار گیرند، این است که آموزش و پرورش هر کشور به اهمیت این امر پی برده و به آن توجه کند. نهاد آموزش و پرورش باید با به کار گرفتن خط مشی اصولی و کاربردی در ترویج کتابخانه‌ها در مدارس بکوشد؛ زیرا با پیروی از خط مشی اصولی است که می‌توان کتابخانه مدرسه را به مرکز اصلی فعالیت‌های فوق‌برنامه و اطلاع‌جویی دانش‌آموزان تبدیل نموده و به کشف استعدادها کمک کرد.

آگاهی به موانع اطلاع‌جویی موجود در کتابخانه‌های آموزشی، برخی را بر آن داشته تا با انجام تحقیقاتی به ارائه راهکارها و مدل‌هایی جهت رفع این موانع پردازند، که در ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف. برخی از راهکارهای کشف شده در تحقیقات گوناگون:

۱. همکاری بین متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه و معلمان در طراحی و تحویل دستورالعمل آموزشی.
۲. نگاه مدیران و معلمان به متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه آموزشگاه به عنوان رهبران مدرسه، طراحان برنامه درسی، همکار مدیران، و همکار معلمان (کیث کوری، راسل، و رادنی^۱، ۲۰۰۷).
۳. استفاده از کارکنان تمام وقت؛
۴. استفاده از یک طرح انعطاف‌پذیر برای کتابخانه مدرسه؛

^۱ Keith Curry, Rodney, & Russell

۵. استفاده از فناوری آموزشی جهت ارتقای مجموعه موجود و دسترسی وسیع به منابع آنلاین؛
۶. فراهم آوری مجموعه‌ی بزرگتر؛
۷. اختصاص بودجه کافی به کتابخانه جهت حفظ مجموعه سنتی و نیز گسترش و توسعه غنای خود بیرون از کتابخانه از طریق فناوری آموزشی؛
۸. استفاده از حداقل یک متخصص چندرسانه‌ای آموزش دیده و حرفه‌ای به علاوه کارمند همکار؛
۹. فراهم آوری کامپیوترهایی که دسترسی به منابع کتابخانه را هم در کتابخانه و هم در جاهای دیگر مدرسه در جهت تسهیل رفع نیاز دانش‌آموزان؛
۱۰. تماس دانش‌آموزان با متخصصان چندرسانه‌ای کتابخانه در نقش معلمان و معلمان همکار (کیث کوری، رادنی، و همیلتن-پنل^۱ ۲۰۰۵)

ب. موفقیت دانش‌آموز در اطلاع‌جویی و پیشرفت تحصیلی با تأکید بر سه جنبه برنامه کتابخانه، متخصص چندرسانه‌ای کتابخانه، و محیط کتابخانه

همانطور که در شکل ۱ نیز مشاهده می‌شود، جهت اطلاع‌جویی موفق دانش‌آموزان و پیشرفت در امور تحصیلی آنان بر سه جنبه تأکید شده است:

شکل ۱. پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز با تأکید بر سه جنبه برنامه کتابخانه، متخصص چندرسانه‌ای کتابخانه، و محیط کتابخانه (اقتباس از: هریس ۲۰۰۸)

۱. متخصص چندرسانه‌ای کتابخانه مدرسه، این متخصص زمانی به فرایند یادگیری و آموزش غنا می‌بخشد که:

  - مهارتها و راهکارهایی را که دانش‌آموزان جهت یادگیری و پیشرفت نیاز دارند، به آنها آموزش دهد.

^۱ Hamilton-pennell

- مهارتهایی را که دانش آموزان نیاز دارند تا از آزاء و اطلاعات به نحو ثمربخشی استفاده کنند، به آنها یاد دهند.
- منابع و ابزارهای الکترونیکی را مورد جستجو، گزینش، ارزیابی، و استفاده قرار داده و به معلمان و دانش آموزان نحوه استفاده از آنها را یاد دهند.
- ۲. برنامه کتابخانه، این برنامه زمانی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را تحت تأثیر قرار می دهد که:
  - امکان همکاری متخصص چندرسانه‌ای مدرسه را با معلمان کلاس درس جهت آموزش و ادغام متون و مهارتهای اطلاعاتی در برنامه درسی فراهم کند.
  - امکان همکاری این متخصص را با معلم کلاس درس در مورد پروژه‌هایی که به دانش آموزان کمک می کند تا انواعی از منابع را استفاده کنند، پژوهش انجام دهند، و یافته‌های خود را ارائه دهند، فراهم کند.
  - از لحاظ نحوه تنظیم و از لحاظ مالی از سوی جامعه آموزش و پرورش جهت اعتلای اهداف مدرسه حمایت شود.
- ۳. محیط کتابخانه، کتابخانه‌های آموزشی زمانی مکانهای مناسبی جهت استفاده از فرصت‌ها هستند که:
  - همه دانش آموزان در آنجا بتوانند جهت موفقیت تلاش کرده و به پیشرفت دست یابند.
  - مجموعه منابع با کیفیت در قالب چاپی و الکترونیکی که در راستای برنامه درسی بوده و طیف گسترده‌ای از نیازهای یادگیری را مدنظر دارد، فراهم آورد.
  - دانش آموزان در آنجا بتوانند به صورت فردی یا در قالب گروهی روی تحقیقات و پروژه‌ها کار کنند (هریس، ۲۰۰۸).

نتیجه گیری

با توجه به نقشی که امروزه کتابخانه‌های آموزشی در مدارس و در سیستم آموزش و پرورش دارند و با توجه به اینکه چنین کتابخانه‌هایی قادرند تا زمینه‌های یادگیری، تفکر انتقادی، و مهارتهای سواد اطلاعاتی را در دانش آموزان فراهم کنند، شایسته است که سیستم آموزش و پرورش در کشورها توجه زیادی را به امر کتابخانه در مدارس معطوف دارد. از جمله اینکه این کتابخانه‌ها را به منابع اطلاعاتی و فناوری‌های روز مجهز کرده و در آنها کتابداران متخصص را بکار گیرد. در عین حال مدیران و معلمان مدارس و کتابداران کتابخانه‌های آموزشی باید متوجه باشند که مسئولیت‌ها و نقش‌های زیادی در این خصوص متوجه آنهاست. این افراد همچنین باید که برخورداری از کتابخانه‌ای مجهز جهت یادگیری دانش آموزان و پرورش و شکوفایی استعدادهای آنها شرطی لازم است اما این به تنهایی کافی نیست؛ زیرا حتی با وجود امکانات فراوان، موانع اطلاع‌جویی زیادی در مقابل دانش آموزان

موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشی ...

پدید می‌آید که یادگیری و بهره‌جویی آنها را از اطلاعات با محدودیت‌هایی روبرو می‌سازد، و این مسأله نیازمند توجه دقیق و جدی مسئولان مدارس، معلمان، و کتابداران است. در واقع، هر یک از این افراد بایستی نقش و مسئولیت خود را در این رابطه به روشنی و صراحت تشخیص داده و به آن عمل کند تا موانع اطلاع‌جویی که امروزه در کتابخانه‌های آموزشی وجود دارد، بیش از پیش رفع گردد. البته موانع اطلاع‌جویی در این کتابخانه‌ها ریشه در مسائل مختلفی دارند که برخی از آنها توسط تحقیقات مختلف آشکار گردیده و راهکارهایی نیز برای آنها در نظر گرفته شده که توجه به آنها و سعی در بکارگیری آنها می‌تواند از بسیاری موانع بکاهد.

مآخذ

- احمدی فصیح، صدیقه (۱۳۸۵)، ایجاد و گسترش کتابخانه‌های آموزشی و نقش کتابخانه مدرسه در ایجاد عادت مطالعه در دانش‌آموزان. تهران: چاپار.
- انجمن کتابداران آموزشی آمریکا (۱۳۷۹)، اقتدار اطلاعات: رهنمودهایی برای برنامه‌های چندرسانه‌ای کتابخانه‌های آموزشی، ترجمه عبدالرسول جوکار و جلال رحیمیان، شیراز: دانشگاه شیراز.
- نوکاریزی، محسن؛ داورپناه محمدرضا (۱۳۸۵)، "تحلیل الگوهای رفتار اطلاع‌یابی"، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، پیاپی ۳۴، شماره دوم، جلد نهم: ۱۲۲.
- "ALA\AASL Standards for initial programs for school library media specialist preparation" (2003). approved by NCATE. Retrieved June 8, 2008, from http://www.ala.org/ala/aasl/aasleducation/schoollibrarymed/ala-aasl_slms2003.pdf
- Carey, J.O.(1998). "Library skills, information skills, information literacy, and implications for teaching and learning". *School Library Media Quarterly*. Retrieved June8, 2008, from <http://ala/aasl/slmq/skills.html>
- Dorrell, L.D.& Lawson(1995). "What are principal's perceptions of school library media specialist"? *NASSP Bulletin* 79, No.2: 79
- Eisenberg, Mike(2002). "Chief Information Officer", volume2, number1. Retrieved June8, 2008, from <http://www.nwrel.org/nwedu/09-01/cio.asp>
- Harris, cheristopher(2008), "An administrators guide to school libraries." Retrieved June8, 2008, from <http://digitalreshift.org/files/adminguide.pdf>
- Harris, R.M.& Dewdney, P.(1994). *Barriers to information: How formal help systems fail battered women*. Westport, C.T.: Greenwood
- Hatzell, G(2002). "The principal perceptions of school libraries and teacher- librarians". *School Libraries Worldwide*, 8(1), 107-110
- Kansas Library Association Council(2004). *School libraries and public libraries: A Kansas Library Association White Paper*. Retrieved Septembar14, 2008, from http://skyways.lib.ks.us/KLA/white_papers/publiclib_schoollib.pdf
- Kuhlthau, C.C.(2004). *Seeking meaning: A process approach to library and information services*. Westport, CT: Libraries Ultimated.
- Lance, Keith Curry; Marcia, J. Rodney;& Becky, Russell(2007). *How students, teachers and principals benefit from strong school libraries: The Indiana's study*. Retrieved June8, 2008, from <http://www.wilffonline.org/line/infinalreportnextsteps.pdf>
- Lance, Keith Curry; Marcia, J. Rodney;& Christine, Hamilton-Pennell(2005). *Powerful libraries make powerful learners: The Illinois study*. Retrieved June8, 2008, from <http://www.islma.org/pdf/ilstudy2.pdf>
- Lonsdale, M.(2003). *The impact of school libraries on student achievement: A review of research*. Camberwell, Victoria: Australian Council for Educational Research. Retrieved June8, 2008, from <http://www.acer.edu.au/research/documents/schoollibraries.pdf>
- Mc Cracken, A.(2001). "School library media specialists' perceptions of the practice and importance of the roles described in Information Power". *School Library Media*

- Research. Retrieved June8, 2008, from <http://www.ala.org/ala/aalspubsandjournals/slmrb/slmrcontents/Volume42001/mccracken.htm>
- Meyers, Eric M.(2007). "From activity to learning: Using cultural historical activity Theory to model school library programs and practices". Vol.12 no.3. Retrieved June8, 2008, from <http://informationr.net/ir/12-3/paper313.html>
- Meyers, Eric M.; Nathan, Lisa P.,& Saxton, Matthew L.(2007)."Barriers to information seeking in school libraries: conflicts in perceptions and practice". Volume11, No.2. Retrieved June8,2008, from <http://informationr.net/ir/12-2/paper295.html>
- Moore, p.(2005). "An analysis of information literacy education worldwide, School Libraries Worldwide". 11(2). Retrieved June8, 2008, from <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/moore-fullpaper.pdf>
- Naylor, A.P.& Jenkins, K.(1998). "An investigation of principals' perception of library media specialists performance evaluation terminology". *School Library Media Quarterly*16, no.2.:240-243.
- NCES School library media center data(2005). "publications by NCES about school library media centers and raw data". Retrieved June8,2008, from <http://www.sclis.gov/statsur/nces/ncesslmc.html>
- Putnam, E.(1996). "The instructional consultant role of the elementary-school library media specialist and the effects of program scheduling on it's practice". *School Library Media Quarterly* 25, no.1, 47-49
- "School libraries work"(2008).Third edition. Retrieved June8, 2008, from http://www2.scholastic.com/content/collateral_resources/pdf/s/slw3_2008.pdf
- Shirley, Linda J.(2000). "Intellectual freedom in school libraries". Retrieved June8, 2008 from http://www.laonline.org/fp/files/pubs/if_manual/eleven.pdf
- Singh, KP& Satija, MP(2006). "A review of research on information seeking behavior of agricultural scientists: international perspectives". *DESIDOC Bulletin of Information Technology*, Vol.26, No.2. Retrieved June8, 2008, from <http://publications.drdo.gov.in/gsd/collect/dbit/index/assoc/HASH0207.dir/dbit2602025.pdf>
- Streatfield, D.& Markless, S.(1994). *Invisible learning: The contribution of school libraries to teaching and learning*. London: The British Library Research and Innovation Center.(libraryand information research report98)
- Todd, R.J.& kuhlthau, C.C.(2005a). "Student learning through Ohio school libraries. Part1: How effective school libraries help students". *School Libraries Worldwide*, 11(1), 80-88
- Todd, Ross J.; Kuhlthau, Carole C.;& OELMA(2004). "Student learning through Ohio school libraries: The Ohio research study". *Columbus, OH, Ohio Educational Library Media Association*. Retrieved June8, 2008, from <http://www.oelma.org/studentlearning/default.asp>
- U.S. National Commission on Libraries and Information science (NCLIS) (2006). "Why care about school libraries?" Retrieved June8, 2008, from <http://www.nclis.gov/info/WHYCAREABOUTSCHOOLLIBRARIES.pdf>
- Vandergrift, K.(1997). "Dancing on tightropes in the midst of the tornado." *Knowledge Quest*,26, no.1: 28
- Yates, B.(1997). "Our patch vs. their patch: Information technology and literacy in schools". Information rich but knowledge poor. Research and professional paper presented at the *annual conference of international association of school libraries*, Vancouver, BC., July6-11 Eric Document Reproduction Service No. ED. 412957

به این مقاله به این صورت استناد کنید:

سعادت، رسول (۱۳۸۷). "موانع اطلاع‌جویی در کتابخانه‌های آموزشگاهی و بررسی راهکارها". فصلنامه پیام کتابخانه. ۵۴(۱):

۴۸-۲۵

